



# VILŅIAUS KAZIUUKAS: ŠVENTĖS ISTORIJA IR PERSPEKTYVOS

PROF. DR. LIBERTAS KLIMKA

Lietuvos edukologijos universitetas, el. p. libertas.klimka@gmail.com

## ĮVADAS

Iš sostinėje vykstančių tradicinių švenčių ryškiai išsiskiria Kaziuko mugė. Visų pirma gilia istorine tradicija – ji kilusi iš šventojo karaliaičio Kazimiero pagerbimo procesijų, rengiamų nuo 1604 metų. Bažnytinę šventę lydinti prekyba – „kermošius“ laikui bėgant išaugo iki spalvingos trijų dienų Kaziuko mugės. Turėdama šimtmečių tradiciją, rodydama rankų darbo išmoningus gaminius, vaišindama kulinarinio paveldo valgiais, džiugindama pavasariškais vilnietiškomis verbomis, mugė neturi lygių aplinkiniuose kraštuose.

Įprasta sakyti, kad šventės nuspalvina kasdienio gyvenimo pilkumą. Iš tikrųjų žmonija susikūrė šventes, siekdama įprasinti laiko tėkmę. Pagrindinių kalendorinių metų švenčių prosenoviškoji esmė – nuolatinis sugrįžimas į pirmąją laiką ir sakralinę erdvę<sup>1</sup>. Šventė, jos apeiginiais veiksmais sustiprinami saitai su gimtinės žeme, o tautos istorijos laikas suderinamas su dangaus skliauto šviesulių diktuojamais ritmais. Pilietiškas manifestuojamas apeiginiu sugrįžimu į miesto ar valstybės pradžių pradžią. Nacionalinės šventės vienija tautą bendra kultūros vertybių pajauta ir istorine atmintimi. Užsienio svečiams mūsų šventės atskleidžia tautos kultūros savitumą, nacionalinį charakterį.

Taigi, šventei privalu turėti „šventumą“ – įprasminimą vyksmą. Antra, šventės yra švenčiamos; šitai dabar reiškia pramogą, reginį, poilsį, pasilinksminimą. Todėl aišku, kad miestų, regionų, juolab valstybinės šventės turi būti režisuojamos, turėti organizatorius ir vedlius<sup>2</sup>. Tai daugiau ar mažiau sėkmingai atlieka savivaldybių kultūros skyrių ir centrų specialistai. Sėkmė dažniausiai priklauso nuo to, kaip pavyksta suderinti abi šventės dalis, apeiginę ir pramoginę. Tradicinėms kalendorinėms ir šeimos šventėms scenarijų kurti nereikia – jos gludintos šimtmečiais. Tačiau būtina atgaivinti ir senąsias miesto šventes, juk didesnė Lietuvos gyventojų pusė jau tapo miestelėnais. Etninių tradicijų tąsą nesunku pagalvojus ir čia rasti: juk liaudies daina mieste suskambėdavo per mugės bei „kermošius“. Būtent šiose šventėse, jungiančiose komercinį ir kultūrinį pradus, savaimingai susipindavo kaimo ir miesto kultūros

gijos. Galima tvirtinti, kad ir senosios Vilniaus šventės nebuvo pernelyg toli nubėgusios nuo kaimo žmonių tradicinių švenčių rato; jos taip pat atitinka gamtos virsmus.

Straipsnyje apžvelgiama svarbiausios Vilniaus istorinės šventės – Kaziuko mugės – kilmė ir raida, istoriniu lyginamoju metodu išryškinami specifiniai jos kaip etninės kultūros reiškinio bruožai. Taip pat aptariamos perspektyvos šiuolaikinei mugės plėtrai, tiek komercinei, tiek ir kultūrinės infrastruktūros dalims.

## RELIGINĖS MUGĖS IŠTAKOS

Sostinė pavasarį pasitinka nuo senų senovės Kazimierinių muge arba „kermošiumi“. Apskritai, „kermošius“ yra prekyba, lydinti bažnytinę šventę. Šventasis karalaitis Kazimieras (1458–1484) yra nemari Vilniaus legenda. Prie jo kapo Vilniaus katedroje nutikus ne vienam stebuklui, karalaitis 1501 m. popiežiaus Leono X buvo paskelbtas palaimintuoju, o 1602 m. lapkričio 7 d. popiežiaus Klemenso VIII bule kanonizuotas<sup>3</sup>. Jo kulto reikšmę Lietuvai išsakė garsusis pamokslininkas, pirmasis Vilniaus universiteto rektorius Petras Skarga: „...iš tokio aukšto luomo ir karališkos kilmės šventojo jaunikačio imkime nuolankumo, pasaulio paniekimo, skaistumo ir kitų dorybių pavyzdį ir modelį. Ir juo labiau jo malda už mus kliaukimės, nes jis mūsų giminaitis, mūsų namiškis, šios karalystės sūnus ir savo liaudies mylėtojas, su mūsų karaliais ir viešpačiais, per kuriuos Viešpats Dievas mus valdo, kraujo ryšiais susijęs; jis nepalauja rūpinęsis mumis pas Aukščiausiąjį, kuris jam maloningas; ir dabar per tuos karus su Maskva, su nuo šv. Bažnyčios atskilusiais žmonėmis, jis tikrai pagelbės, kaip ir anksčiau, idant anie, katalikiškos karalystės nesugriovę, patys į tikėjimo vienybę atsiverstų ir kartu su mumis viena širdimi šlovintų Trejybėje vieną Dievą, kurio viešpatystė ir karalystė tęsiasi per amžių amžius“<sup>4</sup>.

1604 m. gegužės 10 d. Vilniuje iškilinga eisena buvo sutikta iš Romos atgabenta popiežiaus pašventinta purpurinė šventojo karaliaičio Kazimiero vėliava – *labarum*.

1 Eliade M. Amžinojo sugrįžimo mitas: Archetipai ir kartotė, Vilnius: Mintis, 1996.

2 Klimka L. Etninės kultūros raiška šiandien. // Kultūros aktualijos. 2008, Nr. 1 (60), p. 33–35.

3 Rabikauskas P. Pastabos prie šv. Kazimiero garbinimo istorijos. // Krikščioniškoji Lietuva, Vilnius: Aidai, 2002, p. 203–214.

4 Skarga P. Šv. Kazimiero, Lenkijos karaliaičio gyvenimas, iš Lenkijos metraščių išrašytas (vertė Petras Klumbys). <http://vilnius.lcn.lt/sventieji/kazimieras/>, 2007.





Vienkinkį žemaituko traukiamą vežimą Kaziuko mugėje vadelioja Liudas Augaitis. Istorinės XIX a. pabaigos – XX a. pradžios prekybinių vežimų gurguolės rekonstrukcijos sumanytojas Vaidotas Digaitis drauge su bičiuliais – kolonos gale.  
Nuotr. V. Jocio iš EKG T archyvo

Yra išlikęs detalus tų iškilmių aprašymas<sup>5</sup>. Procesijos kelias nusidriekė per visą viduramžių miestą, nuo Katedros aikštės iki Rūdininkų vartų ir toliau, iki pat užmiesčio Šv. Stepono bažnyčios, kurioje buvo padėta popiežiaus dovana. Dalyviai į eiseną susirikiavo keturiais dideliais būriais. Pirmasis – miesto amatininkai su savųjų bendrijų – cechų vėliavomis, emblemomis ir ženklais. Į eisenos gretas jie stėjo griežtai pagal cecho įkūrimo datą. Auksakaliai – pirmieji; jie karališkąją privilegiją gavo 1495 m. O viso amatininkų cechų Vilniuje tuomet buvo trisdešimt du, vėliau jų skaičius išaugo iki šešiasdešimties<sup>6</sup>. Po cechų rikiavosi pirklių gildijos, tada samdomos naktinės sargybos kariai. Ir meistrai, ir kariai – su ginklais, spindinčiais šarvais. Toliau – juodarūbiai; tai dvasininkai, vienuolių broliai, jų išlaikomų mokyklų auklėtiniai. Taip pat ir prie kiekvienos bažnyčios veikusių religinių draugijų nariai su savo vėliavomis. Po jų ėjo didikai, lydimi savo dvariškių. Atskirą būrį sudarė universiteto studentai, tuomet vadinti „akademikais“. Po jų išsirikiavo orkestras su Šv. Kazimiero „žemiškąja ir dangiškąja palyda“ – jaunuoliai, persirengę

riteriais ir angelais, su dirbtinių lelijų ir baltų rožių žiedais rankose. Iš tų puošmenų palaiapsniūi išsirutuliojo garsiosios vilnietiškos verbos – unikalūs tautodailės dirbiniai. Eiseną užbaigė maldininkai, atvykę iš tolimesnių parapijų. Miesto gyventojai eisenos kelyje namų fasadus išpuošė žalumynų girliandomis ir kilimais. Po šv. Mišų procesija vėl grįžo į Katedros aikštę. Pakeliui buvo sustota prie tai dienai pastatytų ir labai turtingai barokinėmis skulptūromis ir simboliniais paveikslais išpuoštų vartų. Netgi žinomos jų vietos: Rūdininkų gatvėje netoli rotušės, ties universitetu Pilies gatvėje ir įeinant į Katedros aikštę. Prie vartų ant pakylės rodyti „gyvieji paveikslai“ iš karalaičio gyvenimo, sakytos šventąjį šlovinančios eiliuotos lotyniškos oracijos.

1636 m. popiežius Urbonas III paskelbė šv. Kazimierą pirmuoju Lietuvos globėju, o jo kasmetines paminėjimo iškilmes nuo šventojo karalaičio mirties dienos, kovo 4-osios pratęsė iki oktavos – aštuonių dienų<sup>7</sup>. Iškilmingoji eiseną miesto gatvėmis tapo Vilniaus tradicija. Štai kaip ją mena savo vaikystės metais, XIX a. pirmojoje pusėje grafienė Gabrielė Giunterytė-Puzinienė: „Pavasariai, pradėdant nuo kovo 4 dienos, tarsi pagerbdami Lietuvos patroną, linksmai šviesdavo procesijomis, trunkančiomis aštuonias dienas ir

5 Knogleris A. K. Šv. Kazimiero eiseną // Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto šaltiniai. Vilnius: Aidai, 2003, p. 231–283.

6 Klimka L. Vilniaus cechų istoriografija // Vilniaus istorijos metraštinis. I. Vilnius, 2007, p. 179–184.

7 Ivinskis Z. Šv. Kazimieras. New York, 1955, p. 24.



pereinančiomis visomis miesto gatvėmis, tarytum norint jas pašventinti. Cechai nešdavo vėliavas: vienas vyriausių miestelėnų su kontušu, su konfederate ant galvos ir skeptru rankoje rimtai ėjo pirma kunigo, liaudis paskui juos...<sup>8</sup>

Taigi, šventinės procesija užtrukdavo netrumpai. Kaipgi čia apsieiti be prekybos maistu, skanumynais, religine atributika? O juk reikia parvežti ir lauktuvių iš Vilniaus – „kermošavo“. Manoma, kad būtent iš šios bažnytinės šventės metu vykusios prekybos ir susiformavo didesnė mugė, miestelėnų meiliai pavadinta Kaziuku<sup>9</sup>.

## PREKYMĖČIO PLĖTRA

Pamažu komercinė šventės dalis vis plėtėsi. 1827 m. pirkkliai gavo privilegiją per Kaziuką Katedros aikštėje rengti „jomarką“ – ilgesnį laiką, tris dienas trunkantį prekymetį. Pridygdavo palapinių, stoginių, prekystalių, – vilniečiai tuos laikinus įrenginius vadindavo „būdomis“. Kaip savo atsiminimuose rašo grafienė G. Puzinienė, jose turkai prekiaudavo skaromis, rusai – stiklu ir gelumbe, žydai iš Berdyčevo – saldumynais. Vienas pirmųjų Vilniaus fotografų Juozapas Čechavičius (1818–1888) užfiksavo įspūdingus mugės vaizdus: Katedros aikštėje tiesiog žmonių jūra banguoja.

1901 m. tuo pretekstu, kad aikštėje bus pastatytas paminklas Rusijos valdovei Jekaterinai II, mugė buvo iškelta į Lukiškių aikštę. Bet greitai nebetilpo ir ten, nes į „kermošų“ suvažiuodavo per 2400 vežimų iš aplinkinių kaimų ir visos Vilnijos<sup>10</sup>. Todėl leista prekiauti taip pat ir aplinkinėse gatvelėse. Prekybininkų „būdoms“ buvo paskirta visa Neris krantinė tarp Žaliojo ir Žvėryno tiltų, tarpais paliekant vietos karuselėms, šaudykloms, loterijoms ir įvairiems cirko atrakcionams.

Kuo Kaziukas skyrėsi nuo kitų mugių ir „jomarkų“? Pirmiausia, ryšiu su šv. karalaičio Kazimiero kultu. Antra, pavasariška žmonių nuotaika, išreiškiamą muziką, pokštais, pasižodžiamais<sup>11</sup>. Be manufaktūrinių ar fabrikinų gaminių, kurių atveždavo pirkkliai, daugiausia buvo prekiaujama namudiniais valstiečių dirbiniais. Viskuo, ką kaimo vyrai gebėdavo pagaminti iš medžio ilgaisiais žiemos vakarais. Namudiniais verslais ir amatais Vilnijos krašto žmonės vertėsi nuo seno, nes iš žemės ūkio smėlingose dirvose prasigyventi nelengva. Tradicinė Kaziuko pasiūla – tai tvirti namų apyvokos daiktai: statinės, kubiliukai, geldos, duonkubiliai, sviestamušės, liepinės medui, gorčiai, pintinės ir krepšiai, įvairūs smulkūs baldeliai. Taip pat žemės ūkio padargų medinės dalys:

dalgiakočiai, grėbliai, kinkymo lankai. Medžio tekintojai prekiaudavo verpimo rateliais, o pusbernai – drožtais šaukštais ir samčiais. Miesto žmogui irgi prirėkdavo medinių rakandų – juk gyventa „ūkiškai“. Miestelėnai patys kopūstus ir agurkus raugdavo, namuose skalbdavosi, vaikelius maudydavo. Net ir porą pokario dešimtmečių... Tad visokios talpos praversdavo, ką jau kalbėti apie krepšius, pintines. Kaziuko turgų labai pajvairindavo mediniai žaislai vaikams. Būdavo ir labai išmoningų, visai judančių, veikiančių: drugeliai plasnoja mediniais sparneliais, šuneliai uodegas vizgina, meškutės malkas pjau-na. Žaislai – ryškiaspalviai, kaip tos garsiosios verbos. O berniukų akį ypač traukdavo mediniai arkliukai: ir ant ratukų, ir ant lingių, įvairiai dažyti, kiti net oda aptraukti, su tikrais karčiais<sup>12</sup>.



Kaziuko mugė, 2015 m.

Trumpai, bet išraiškiai mugę apibūdino Nobelio premijos laureatas rašytojas Česlovas Milošas, prisimindamas savo jaunystę Vilniuje: „Buvo noras ritualizuoti apeiginius mitus, Vilniaus legendas, kurias atrasdavo kai kurie Vilniaus miesto praeities tyrinėtojai. Be abejo, kai kurie apeiginiai rėmai jau egzistavo, pavyzdžiui, „Kaziukas“. Šventasis Kazimieras kovo ketvirtąją būdavo Vilniuje didžiulė šventė. Visas miestas eidavo į Lukiškes, kur valstiečiai net iš labai tolimų vietovių atveždavo parduoti savo prekių. Visų pirma medinius dubenis, šaukštus, įvairius namų reikmenis ir riestainius iš Smurgainių. Visa tai vykdavo, priklausomai nuo oro: arba ant ledo, arba sniego košėje. Dauguma, ypač iš kaimų, suvažiuodavo rogėmis. Nesuskaičiuojama prekydėžių ir vežimų daugybė – visa

8 Puzynina z Guntherow, G. W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815–1843. Wilno: J. Zawadski, 1928, s. 46.

9 Sužiedėlis, S. Šventasis Kazimieras. Kirchheim – Teck, 1947.

10 Charkiewich, W. Kaziuk. // Slowo, 1937, Nr. 6, s. 2.

11 Malinowski, L. J. Wilenskie kiermasze. Bydgoszcz: Towarzystwo Milosnikow Wilna i Ziemi Wilenskiej. 2002, s. 173–176.

12 Ten pat, s. 71–90.





*Vaistažolių pasirinkimas*

Lukiškių aikštė jų pilna. Aikštę specialiai šiam tikslui laikydavo. Visus metus ji tarsi laukdavo šios šventės. Ko tik ten nebūdavo! Ten būtent mačiau būdelėse pardavinėjamas knygas apie Otoną ir Meluziną. Žinoma, pardavinėdavo balionėlius ir širdies formos meduolius. Tai buvo tos pačios šventės kasmetinis ir tikriausiai iš amžiaus į amžių einantis tęsinys<sup>13</sup>. Neklydo rašytojas – Kaziuko mugė tikrai turi galias istorines šaknis.

Nuo kovo ketvirtosios Vilnius šurmuliudavo 3–4 dienas, priklausomai nuo oro ir prekių gausos. 1928 m. Lenkijos Seimui netgi siūlyta kovo ketvirtąją Vilniuje skelbti nedarbo dieną<sup>14</sup>. Tačiau, matyt, daugumos deputatų nepanorėta įtvirtinti krašto išskirtinumą – šventės regioniškas buvo pernelyg akivaizdus.

Sovietmečiu mūgei teko susigūžti Kalvarijų turgavietėje, tuomet vadinta kolūkine arba Dzeržinskio. Tačiau Vilnios krašto žmonės nepamiršo senosios tradicijos. Keletą dienų apie kovo 4-ąją būdavo galima stebėti nepaprastą prekybos pagyvėjimą, ypač atsiradusią gausią medinių daiktų pasiūlą. Palaipsniui muge susidomėjo jaunimas, pirmiausia kūrybinis, čia parduodamas savo gamybos papuošalus, pieštus atvirukus, švilpynes, dėdeles. „Atšilimo“ metais mugės garas toli nuėjo; suvažiuodavo „neformalų“, dailės ir muzikos studentų iš Maskvos, Leningrado. Smagiai jie leisdavo laiką, kartu lyg atkurdami senąją mugės nuotaiką, – su kvieslių šmaikštumu, pardavėjų liežuvio miklumu. Kas beliko miesto valdžiai – tik palaikyti mugės kultūrinį vyksmą. Virš Kalvarijų turgavietės vartų kabindavo Kaziuko mugės iškabą, viduje būdavo surenčiama pakyla folkloro ansamblių pasirodymams.

Miestui Kaziukas sugrįžo tik 1989-aisiais, kai buvo leista prekiauti Vilniaus senamiesčio gatvėse ir aikštėse. 2001 m. mugės infrastruktūros tvarkymą miesto savivaldybė konkurso tvarka atidavė verslininkui Vyteniui Urbai, užėigos „Marceliukės klėtis“ šeimininkui. Jis pasirūpindavo mugės statiniais, atrakcijomis, apipavidalinimu. Tai daryti jam sekėsi neblogai, nes nestokoja išmonės ir humoro, be to yra sukaukęs didžiulę kolekciją senovinių technikos įrenginių. 2009–2010 m. mugės organizavimo teisę konkurse laimėjo firma „Conseptus“. Po to daug metų mugėje vėl šeimininkauja V. Urba.

Mugės lankytojų dėmesį patraukia amato technologijų, gamybos procesų demonstravimas; ar tai būtų kalvystė, ar puodų žiedimas, ar meninė medžio drožyba. Keletą metų prie rotušės būdavo įrengiama tarsi kokio miestelio amatų gatvikė. Taip pat meistrystė demonstruojama Tymo kvartale (senųjų vilniečių vadinamame Safjanikais, tarp Aukštaičių, Maironio ir Paupio gatvių), taip pat ir pačiame miesto centre, Odminių skvere. O prekyba vyksta nuo Vinco Kudirkos aikštės iki Tymo kvartalo ir Pilies gatvės iki rotušės. Prekystaliai tęsiasi per du kilometrus. Pilies gatvėje mugės įkarštyje žmogus prie žmogaus, sunku net prasilenkti, tarsi tais tolimalais laikais šv. Kazimiero procesijai žygiuojant. Kas netelpa senamiestyje, gali prekiauti Gariūnų ir Kalvarijų turgavietėse, – ir ten Kaziukas. Geriausiems tautodailininkams ir sertifikuotiems tradicinių amatų meistrams prekybos vietos išskiriamos Gedimino prospekto pradžioje. Be Lietuvos amatininkų ir tautodailininkų, į kvietimą dalyvauti mugėje su savo gaminiiais mielai atsiliepia meistrai iš Latvijos, Estijos, Lenkijos, Baltarusijos. Manoma, kad mugės lankytojų, vilniečių ir miesto svečių skaičius artėja prie pusės milijono.

## TRADICINĖS LAUKTUVĖS IŠ KAZIUKO

Ką gi iš mugės parveždavo „kermošavo“? Būtinai meduolį – „Kaziuko širdį“. Galima būdavo rinktis įvairiausių dydžių ir spalvų: rudos – su medumi, baltos – su mėtomis, rausvos – su spanguolėmis. Arba galima nusipirkti su įrašytu mylimosios ar mylimojo vardu. Žinoma, jeigu jis nėra labai retas. Maža to, būta ant meduolių ir ilgiausių įrašų su gražiais palinkėjimais bei meilės prisipažinimais. Prieškario mugės metraštininkai užfiksavo juos; štai keletas tokių: „Uoge, priimk mano širdį“, „Neturiu aukso, savo širdį dovanuju“, „Pasakyk, mieloji, ar galiu pasibelsti į Tavo širdį?“, „Ilgiuosi, pasakyk ar būsi mano?“, „Tu man vienintelė!“, „Bučiuok mane“<sup>15</sup>. Meduolius Vilniuje kitados kepėdavo rusų sentikiai, vėliau jų meną perėmė 1672 m. įkurtas bandelių kepėjų cechas<sup>16</sup>.

13 Milosz, Cz. Gimtoji Europa, Vilnius: Baltos lankos. 2003, p. 24.

14 Klimka, L. Kaziuko mugė: Kaziukas' Fair, Vilnius: Etninės veiklos centras, 2009, p. 10.

15 Malinowski, L. J. Wilenskie kiermasze // Wilno-Wilenszczyzna jako krajobraz i srodowisko wielu kultur. Białystok, 1992, s. 133–186.

16 Morzy, J. Geneza i pozwoj cechów wilenskich do konca XVII w. // Zeszyty naukowe uniwersytetu im. A. Mickiewicza: Historia. Poznan, 1959, z. 4, 36–38.



*Niekur kitur nerasite tokios tradicinių prekių gausos kaip Kaziuko mugėje. 2015 m., Vilnius. Nuotr. V. Jocio*

1940-ųjų mugėje su grupe kauniškių kultūrininkų apsilankęs garsusis mūsų etnografas Balys Buračas laikraštyje „Mūsų rytojus“ rašė: „Žymiausia Kaziuko mugės prekė – tai širdelės. Pažymėtina, kad Vilniaus širdelės neveltui mugėje turi garbingą vietą ir gerą pasisekimą, nes jos padarytos tikrai gražiai. O tų širdelių buvo įvairių įvairiausių. Vienos iškeptos iš paprasto pyrago, aplaistytos cukrinėmis gėlėmis ir meilės žodeliais, kad net saldu ir miela pažiūrėti, kitos – iš balto pyrago, dažais išrašinėtos, kaip išsiuvinėtos. Buvo taip pat gražiai išsiuvinėtų audeklinių širdelių, išpjaustytų iš medžio, gėlėmis išdažytų“<sup>17</sup>.

Retas kas iš mugės grįždavo be virtinės riestainių ant kaklo. O skaniausi – iš Smurgonių miestelio. Kokių tik nori: su aguonomis, juodgrūdžiais, garstyčiomis, saldiejį. Į mugę atveždavo jų kalnus, kažkada net valtimis Nerimi atplukdydavo. B. Buračo vėlgi pastebėta: „Kaziuko mugė

stebino visus riestainėlių gausumu. Negalima buvo nė suskaičiuoti, kiek vežimų ir stalų su būdelėmis riestainėlių žagais apkrauta stovėjo. Anot vieno pardavėjo, jeigu visus šios mugės riestainėlius ant virvelės suvertum, virtinė būtų nuo Vilniaus iki Kauno. Tačiau ir pirkėjų netrūko: jau trečią mugės dieną buvo belikę tik porą stalų su keletu virtinėlių palaiškių riestainėlių. Seniau gerą vardą turėjo tik Smurgainių riestainėliai. Kadangi dabar Smurgainys liko rusų valdžiai, gerai sekėsi ir Vilniaus riestainėlių kepėjams. Tačiau pardavėjai dar senu įpratimu tebešaukė pirkėjus prie Smurgainių riestainių.“

Smurgonių (gudiškai: Smurgainiai) miestelis garsėjo dar ir meškų dresavimo mokykla, įkurta kunigaikščių Radvilų. Ten išdresuotus žvėris parduodavo čigonams ar keliaujantiems cirkininkams. Nei viena mugė neapsieidavo be meškų šokdinimo. O Žemaitijoje, kaip liudija vyskupo Motiejaus Valančiaus 1847 m. ganytojiškas laiškas, meškos dalyvaudavo namų šventinimo apeigose. Štai iš kur vienas svarbiausių Užgavėnių persirengėlių personažų! Senieji vilniečiai prisimena posakį apie kokį niekam netikusį jaunikaitį: „Tam tai tik Smurgonių akademijoje mokyti...“

<sup>17</sup> Buračas, B. Ką mačiau Vilniuje Kaziuko mugėje // Lietuvos kaimo papročiai, Vilnius: Mintis, 1993, p. 461–462.



## SENŲJŲ TRADICIJŲ GAIVINIMAS TARPUKARIU

1935 m. senąsias šventės tradicijas prisiminė studentija. Susirinkę išvakarėse prie Šv. Kazimiero bažnyčios, linksmu karnavaliniu būriu jie patraukė į Lukiškių aikštę<sup>18</sup>. Priekyje ėjo šaukliai su fanfaramis, už jų – persirengę istoriniais pirklių ir karių kostiumais. Iš pasokos – vežimai su Vilniaus firmų, prekybinių atstovybių reklama, produkcijos pavyzdžiais ir kt. 1937 m. eisena organizavo „Liutnios“ teatro artistai; joje buvo pavaizduotas atsisveikinimas su žiema, išvejjant Šaltį ir Gripą. Dar spalvingesnę procesiją surengė Menų fakulteto studentai 1938 m. – su Šv. Kazimiero statula, mugės simbo-



Kaziuko mugėje gali įsigyti naminės duonos, ko gero, iš visų Lietuvos etnografinių regionų. 2015 m., Vilnius. Nuotr. V. Jocio



Širdies formos meduoliai „Kaziuko širdys“. 2015 m., Vilnius. Nuotr. V. Kandrotė



Po Kaziuko mugės vėliava tuometinis Vilniaus meras Artūras Zuokas, žemės ūkio ministrė Virginija Baltraitienė, 2015 m. Nuotr. V. Jocio

liais – didžiulėmis „Kaziuko širdimis“. Tada pirmą kartą per Kaziuką pasirodė ir Vilniaus verbos, vadintos tuomet „palmomis“, – jomis vietoj popierinių lelijų buvo apkaityti procesijos vežimai.

Dar įdomu, kad mugės metu studentai rodydavo „Šėpos“ marionėčių teatro spektaklius – aktualias politinio ir akademinio gyvenimo parodijas. Stepono Batoro universitete Kazimierinių išvakarėse ruošti ir moksliniai skaitymai, kuriuose kalbėta apie šv. Kazimiero kultą, šventės tradicijas bei jų istorinę reikšmę. Laikraštyje „Slowo“ būdavo spausdinamos Kaziuko šventės programos. Kiekvienoje jų nurodyta mugės kvieslių eisena ir kokiose gatvėse galima ją sutikti. 1935 ir 1936-aisiais kviesliai žygiavo nuo Šv. Kazimiero bažnyčios pro Katedros aikštę iki Lukiškių aikštės. Kitais metais nuspręsta suvaidinti žiemos ir pavasario kovą, tad eisena pasidalijo į dvi grupes. Vieni žygiavo nuo Rotušės Didžiąja ir Pilies gatvėmis iki Katedros aikštės; kiti – Uosto ir Mickevičiaus gatvėmis (dabartinėmis Pamėnkalnio ir Gedimino prospektu), taip pat iki Katedros aikštės, kur ir įvyko „mūšis“. Tada abi grupės kartu nužygiavo į Maršalo Pilsudskio aikštę (dabartinę Lukiškių). Tų metų šventės programa apskritai buvo turininga: Linininkų draugija surengė linų pluošto apdorojimo demonstravimą, aikštėse grojo kaimo kapelos iš Mickūnų ir Rudaminos valsčių, dainavo chorai, žygiavo kariniai orkestrai. Ir meniniu mugės apipavidalinimu buvo pasirūpinta: eisena vėliavomis ir stilizuotomis lėlėmis su tautiniais kostiumais papuošė Vilniaus universiteto Menų fakulteto absolventai. Kompozitorius Tadeušas Šeligovskis parašė proginį himną pavasariui. 1938 ir 1939 m. eisenos apsuko ratą: prasidėjusios Barbaros Radvilaitės gatvėje, žygiavo pro Katedros aikštę, Gedimino prospektu iki Lukiškių, tada vėl prospektu, Vilniaus ir Vokiečių gatvėmis iki Rotušės aikštės, Didžiąja ir Pilies – iki katedros. Studentai tais paskutiniaisiai ikikariniais metais pavakare surengė atskirą korporantų maršą Vilniaus senamiesčio gatvelėmis bei prospektu.

18 Pochod propagandowy na plac Lukiski // Slowo, 1935, Nr. 62, s. 3.



*Mugėje įsigyta žaselė prieš šimtmetį gal nieko nebūtų nustebinusi, bet šiandien – tai jau itin originalus pirkinys. 2015 m., Vilnius. Nuotr. V. Jocio*

## APIE KAZIUKO LINKSMYBES

Ko jau ko, bet liaudiško humoro ir muzikavimo Kaziuko prekyvietėse nestokota. Net nepaisant to, kad gavėnios metas. Štai B. Buračas etnografo žvilgsniu pastebėjo: „Medinių lumzdelių pardavėjas, linksmas džukas, tris dienas lumzdeliu linksmino mugės lankytojus ir išpardavė visus savo darbo muzikos instrumentus. Kitas panašus muzikantas turėjo didelį pasisekimą su savo gamybos vaikiškais smuikeliais. Gal kiek menkesnę paklausą turėjo medinės akėčios, kurios priminė priešistorinius laikus, nes jos padarytos vien iš medžio lazdelių, suraišiotų vytelėmis, ir medinių kuolų. Tokių akėčių buvo bent keletas ir labai pigios – tik 10 litų. Šiauliuose tokios akėčios muziejuje padėtos po stiklais kaip didžiausiai retenybė. Reikia nepamiršti būdingų Vilniaus verbų, kuriomis puošėsi visa Kaziuko mugė, o grįžtantys iš Vilniaus kauniečiai parsivežė jų bent po keletą. Nemažą pasisekimą turėjo ir medinės gėlės, padarytos iš įvairiomis spalvomis nudažytų obliuotų medžio drožlių. Vilniškės lėlės, vaizduojančios Vilnijos kaimo tipus, galėtų rasti gerą rinką ir užsienyje, nes tikrai kruopščiai padarytos. Vilniaus lėlės vaizduoja įvairius ūkio darbus ir kaimo papročius.“

Prieškariu mugėje sukinėdavosi pora baltųjų „lokių“, ieškodami, kas nori su jais apsikabinęs nusifotografuoti, o norinčių netrūkdavo. Mūsų dienų Kaziuke persirengėliai meškomis reklamuoja parduodamą medų.

Aštraliežuviai Vilniaus žurnalistai, spaudoje aprašinėdami mugės nutikimus, dialogus pateikdavo vietine – „tuteišų“ kalba, kurioje apstu ir lietuviškų, ir žydiškų, ir gudiškų žodelių žodelyčių. Dabar tai mokslininkams įdomi medžiaga sociolingvistiniams procesams Vilnijuje nagrinėti. Pavyzdžiui, netgi šventąjį karalaitį vietiniai vadino „swianty Kazimierz“, o vienas svarbiausių prekyboje žodžių „siūlyti“ lygiai taip ir skambėjo. Tikras Kaziuko „kalbos perlas“ – tokia frazė: „Pošla na Kaziuka, kupila viščiuką. Ni spieva, ni gieda, tčeba papjauti...“

Kiekvienų metų šventės programoje prieškariu būdavo įrašyti humoro bei literatūrinės kūrybos vakarai. Pabrėžiama, kad tai esą regioninės kultūros renginiai. Pavyzdžiui, 1937 m. pirmoje vakarėlio dalyje buvo atliekami XIX a. pabaigos kupletisto Artūro Bartelso kūriniai, o antroje – linksma vietinį folklorą žarstė miesto teatrų artistai, apsirengę liaudiškais drabužiais. Tokių smagių vakaronių labai trūksta dabartiniam Kaziukui.



## MUGĖS ATEITIS PERSPEKTYVOS

Mūsų dienomis Kaziuko mugė yra tarsi visos Lietuvos tautodailininkų ir tradicinių amatų meistrų suvažiavimas. Jų dirbiniais išlaikoma senoji tradicija ir įliejama kūrybiško savitumo, individualumo. Kasmet galima rasti naujų originalių gaminių rūšių; kyla ir bendras meninis lygis. Gerai, kad į mugę su savo gaminiiais kviečiami kaimyninių šalių tautodailininkai; įdomu jų darbus palyginti su mūsų. Tačiau mugės ateitis vis tik kelia nerimą: prekiaujančiųjų daugėjant, šurmulio, linksmybių, muzikos – mažiau. Nebeliko pastaraisiais metais gatvės vaidintojų, mažai tesigirdi folkloro kolektyvų, kaimo kapelijų. Būtent tuo reikia pasirūpinti, o kartu daryti įtaką liaudies meno raidai, išgryninant formas, išvengiant niekudirbių – toks turėtų būti etnokultūrą sostinėje globojančių institucijų uždavinys. Tradiciniai amatai – viena svarbiausių lietuvių etninės kultūros sričių, beje, turinti geriausias perspektyvas išlikti ateityje, globojant Tautinio paveldo produktų įstatymui. Kaziuką sertifikuoti kaip tradicinę Lietuvos mugę bus galima tik tada, kai bus atskirta ta jos dalis, kurioje prekiaujama ekspertų įvertintais dirbiniais. Tai padaryti nėra sunku ir artimiausiu metu.

Šimtmetinių tradicijų „kermošius“ tikrai gali ir net privalo tapti europinio masto įvykiu. Pastarųjų metų pastangos tvarkyti mugės infrastruktūrą davė akivaizdžių pozityvių rezultatų. Galima pagirti Tymo kvartalo įsisavinimą, Vilniaus etninės kultūros centro ir Dailių amatų

asociacijos rengiamą spalvingą meistrų eiseną, sukurtą šventės logotipą. Tačiau mugė iš esmės liko komerciniu renginiu, ji dar netapo tikru kultūros reiškiniu. Nepasiektas netgi prieškarinio mugės skambesys... Žingsniai šia linkme turėtų būti tokie: istorikai ir etnografai turi detaliau ištyrinėti šios šventės tradicijas, amatų paveldą, propaguoti tai žiniasklaidoje, skelbti mokslo darbuose; etnokultūrinės veiklos organizacijos – parengti šventės renginių planą: turi vykti gaminių konkursai, parodos ir jų aptarimai, folkloro kolektyvų koncertai, gatvės vaidinimai, lėlių ir „Šėpos“ teatrų pasirodymai, cirko atrakcijos, karnavalinės eisenos, šmaikštuolių varžytinės. O mugę būtų galima suskirstyti Lietuvos etnografiniais regionais: vienoje aikštėje – žemaičių tautodailė, kitoje – pintinės dzūkiškiems grybams, trečioje – aukštaitiški marginiai, o aplink rotušę – Vilniaus krašto meistrų dirbiniai. Tik išplėtojus reginių ir pramogų dalį, galima tikėtis dar daugiau mugės lankytojų ir užsienio turistų. Vilnietiškas Kaziukas yra geriausia proga parodyti liaudiškąsias tradicijas, Lietuvos etninį savitumą.

## IŠVADOS

Kaziuko mugės ištakos sietinos su šventojo karaliačio Kazimiero garbei nuo 1604 m. rengiamomis bažnytinėmis procesijomis, kurių metu vykdavo prekyba devocionalijomis bei lauktuvių saldumynais. 1827 m. suteikus mugei trijų dienų privilegiją, komercinė dalis smarkiai išaugo; kartu nutolta nuo bažnytinės šventės esmės. Didelė pavasarinė Vilniaus šventė – gera proga aplinkinių skurdžios žemės kaimų valstiečiams bei amatininkams realizuoti žiemos metu pagamintus tradicinių amatų dirbinius. Kaziuko mugė tapo Vilnijos krašto etninės kultūros savastimi; joje iki XX a. antrosios pusės daugiausia būdavo prekiaujama mediniais namų apyvokos reikmenimis ir vaikų žaislais, o tradicinės lauktuovės iš Kaziuko – Smurgonių riestainiai ir meduoliai „Kaziuko širdys“. Mūsų dienomis Kaziuko mugėje dalyvauja visos Lietuvos tautodailininkai ir tradicinių amatų meistrai, taip pat gausėja svečių meistrų iš kaimyninių šalių.

Vilniaus Kaziuko mugė, puoselėdama keletą šimtmečių tradiciją, teikdama tradicinių amatų ir tautodailininkų kūrybos dirbinius, vaišindama kulinarinio paveldo valgiais, turi visas prielaidas tapti europinio lygio turistine atrakcija.



Vienas ryškiausių Verbų sekmadienio ir Kaziuko mugės akcentų – verba. Nuotr. L. Klimkos